

UTENFOR AKADEMIET

Endelig kan vi presentere noen nordmenn i Utenfor Akademiet. Mens de foregående spaltene har vært utoverskuende, er tiden nå inne for å stifte bekjentskap med et par norske anekdotemakere. Den norske filosofihistorien er dessverre ikke så omfattende, men vi har hatt vår dose personligheter: Welhaven, Monrad, Næss og Zapffe, for å nevne noen. Vi presenterer her anekdoter i utvalg, men om man ønsker å dykke videre i livsvisdommen demonstrert av Norges lærde, anbefaler vi boken *Akademiske gullkorn: Anekdoter og episoder fra Universitetet i Oslo gjennom 200 år* av Kjell M. Paulsen og Thore Lie. Her finnes det inspirasjon til et litt mer spennende akademisk liv, og vi oppfordrer til å ta i litt: Filosofer bør være representert også i fremtidige utgivelser av *Akademiske gullkorn*! Vi tviler likevel ikke på at det kommer til å være tilfelle – det fortelles historier i gangene som tilsier at fremtidens generasjoner nok vil snakke og le litt av hendelser som foregår i nåtiden også.

Welhaven er mest kjent for sin rolle som dikter, men han var også filosofiprofessor. Han gjør en entré i dette nummerets spalte, men ikke i den typiske rollen som antitesen til Wergeland – nei, han viser seg fra en mer sjarmerende side. Rollebesetningen består også som vanlig av gamle grekere; denne gangen er tema deres tilnærming til døden, og som alltid er det litt av hvert å lære av dem. Vi beretter også om filosofiprofessor Marcus Monrad, kanskje 1800-tallets mest dominerende filosofiskikkelse i Norge. Monrad var embetsmannsstatens beskytter og rendyrker, og mens han var positiv til Ibsen og Bjørnsons tidlige verker, ble han straks mer kritisk ettersom de begynte å problematisere samfunnet og samfunnsmoralen. Monrad var en gjennomgripende forsvarer av det bestående, men her fremstår han som mer opprørsk.

Til slutt har vi Arne Næss, den logiske empiristen som ble miljøaktivist og som fortsatt preger norsk filosofi – kanskje mer gjennom hvordan han påvirket samfunnsoppfatningen av filosofer enn faglig. Næss fortjener uansett ros for sitt arbeid for filosofien, og vi ønsker å avslutte med en oppfordring til alle lesere; lev livet med hans livsånd og livsglede (men ikke fall ned!).

Norsk filosofiprofessor I: Welhaven

Platon, som jo ville kaste dikterne ut av sin idealstat, hadde nok fnyst av nasjonen som oppstod etter Norges brudd

med Danmark i 1814. Det er i alle fall et slående trekk ved den offentligheten som utviklet seg i den løse unionen med «söta bror» at mange av de mest fremtredende offentlige figurer i all hovedsak ble hentet fra dikternes og kunstneres, snarere enn akademikernes, rekker. Vi kan likevel vise til tilfeller der man møtte Platon på halvveien. Et eksempel er Johann Sebastian Cammermeyer Welhaven, som – ved siden av sitt dikterkall – tiltrådte stillingen som lektor i filosofi ved universitetet i Oslo i 1840 og som senere, i 1848, ble tildelt stillingen som professor. De polemiske anslagene mellom ham og Wergeland er kjent blant enhver som ikke sov gjennom grunnskolen. Men skal man tro kunsthistoriker Lorentz Dietrichsons og Johanne Vogts erindringer, var mannen også viden kjent for sin sarkasme, i selskapslivet så vel som i forelesningssalen. Dietrichson forteller om en russ som på spørsmålet om hva en kategori er svarte: «Det er noe som noe annet går inn under.» Welhaven skal så ha svart: «Altså, når en hest går inn under en port, så er porten en kategori.» Dette inntrykket forsterkes av Johanne Vogt, som forteller om Wergelands oppførsel en aften hos en fru Fougstad. Fruen, som Vogt uttrykker det, «rykket ut med et angrep på tidens menn»: «Smilende og overlegen satt hun der, men uttømte hele sin esprit uten å rokke ham. Med sin spott egget hun ham til å forsvare seg og dem; men intet hjalp. Han satt likegyldig og bladde i et hefte. Nå kom det et vredens blink i hennes øyne, hun ble personlig og skarp, men midt i et flygende utfall reiste Welhaven seg ganske rolig med bemerkningen 'ja, dom er leie,' og slentret bort.»

Oldtidens oldinger

Alderdommen og dens følgesvenn døden var – som i dag – et sentralt tema i antikkens Hellas. Ingen tenker med respekt for seg selv manglet et standpunkt på seniortilværelsen eller når den burde ta slutt. Noen mente at alderdommen var av det gode, og burde ønskes velkommen med åpne armer. En aldrende Sofokles skal for eksempel ha blitt offentlig utspurt om hvordan det sto til med sexlivet hans – om han fortsatt var i stand til «gjøre det» med en kvinne. «Hold nå opp», svarte han, og forklarte at han var glad han var ferdig med slikt og at han følte seg som en slave som endelig hadde unnsloppet en gal og ondsinnet herre.

På den andre siden var det de som fant den grad-

vide svekkelsen av kroppens funksjoner tynge å svelge. Stoicismens grunnlegger, Zenon av Citium, fremsatte et prinsipp om at man alltid skal gjøre det som til enhver tid faller seg passende (*to kathēkon*). Da han på sine eldre dager snublet og falt på vei inn i Athens folkeforsamling, skal han ha henvendt seg til underverdenens Gud – Pluton¹ – med følgende ord: «Jeg er da på vei, så hvorfor roper du?» Zenon så altså hvor det bar, og mente – i tråd med stoisk doktrine – at det eneste passende var å ta saken i egne hender. Da møtet var hevet, gikk han derfor sporenstreks hjem og sultet seg i hjel. Forhåpentligvis vil ingen forsøke å demme opp for eldrebølgen ved dele ut gratis innføringer i stoisme på landes eldresentre.

Norsk filosofiprofessor II: Monrad

Da «Gyldendalske boghandel» ga ut den første illustrerte utgaven av Asbjørnsen og Moes *Norske Folke- og Huldreeventyr* i 1879, brakte illustrasjonen til eventyret «Gutten og Fanden» hodebry for forlaget. Her hadde nemlig kunstneren, Sinding, valgt ingen ringere enn filosofiprofessor Marcus Jacob Monrad som modell for fanden. Da Monrad ble informert om Sindings lille kunstneriske frihet, ble han ikke imponert, og etter et indignert brev til forlaget ble illustrasjonen forandret.² Det er derimot ingen tvil om at det var en fandanivoldskhet i denne filosofiprofessoren fra Christiania. Som belegg for denne påstand vil vi nok en gang peke på Lorentz Dietrichsons erindringer. Dietrichson startet sin tid på universitetet som teologistudent, men fant etter hvert veien over til kunsthistorien. Han tok aldri noen embetseksamen og endte heller opp som universitetets første professor i kunsthistorie. Tidlig i hans tid som professor var det fortsatt vanlig blant universitetslærerne å møtes i det teologiske sensurværelset. I sine erindringer forteller Dietrichson om hendelsen som endte denne praksisen.

En ettermiddag satt Dietrichson alene i sensurværelset

da Monrad kom inn. Filosofiprofessoren beskrives som å ha vært i et usedvanlig godt humør, og etter å ha hilst på sin kollega begynte han å studere noen papirer som lå på bordet. Han uttrykte så: «Nei, nå har jeg aldri sett på maken. De teologene, de teologene!» Det viste seg å være en praktisk embetseksamen som var underskrevet av teologiprofessorene, men uten karakterer eller eksaminandens navn. Monrad rettet seg mot Dietrichson: «Har du tatt praktikum?» Dietrichson svarte, som sant var, at det hadde han ikke. «Det skal vi snart få rettet på», parerte Monrad og skrev Dietrichsons fulle navn der hvor eksaminandens navn skulle være. Så begynte han å fylle ut karakterene. «Hvor mye skal vi så gi Dem i homiletikk? – Jeg tenker vi gir Dem laudibilis præceteris. Men i pastoralteologi kan De ikke få bedre enn laud, og i liturgi får De haud.» Dietrichson beholdt det ferdigutfylte dokumentet, og etter en tid kunne han ikke motstå fristelsen og besluttet å presentere dokumentet, som berettiget ham til å bli vurdert til presteembete, til professor i teologi Wilhelm Bugge. Det teologiske sensurværelset ble som et resultat lukket for alle unntatt teologiprofessorene. Vi nevner at det ved stadighet ligger forglemte sensurer og liknende på GMs kopirom; hvem vet hva vår tids Monrad kunne utrettet.

Descartes' uekte datter

Descartes er kjent, blant mye annet, for å mene at dyr (og faktisk også mennesker, med unntak av sjelen) best forstås som maskiner. Det var nok derfor sjelelige, heller enn mekaniske årsaker som resulterte i at Descartes, rett før han rundet førti, hadde en affære med en kvinne som på det tidspunktet var tjenestepike i bokhandelen hvor han leide rom. Affæren resulterte i en datter, som til Descartes' store sorg døde av skarlagensfeber bare fem år gammel. Det er velkjent at en skrøpelig Descartes ni år senere bestemte seg for å trosse vær, vind og farlige forhold til sjøs for å dra til Sverige og der undervise dronning Christina, og likeså at

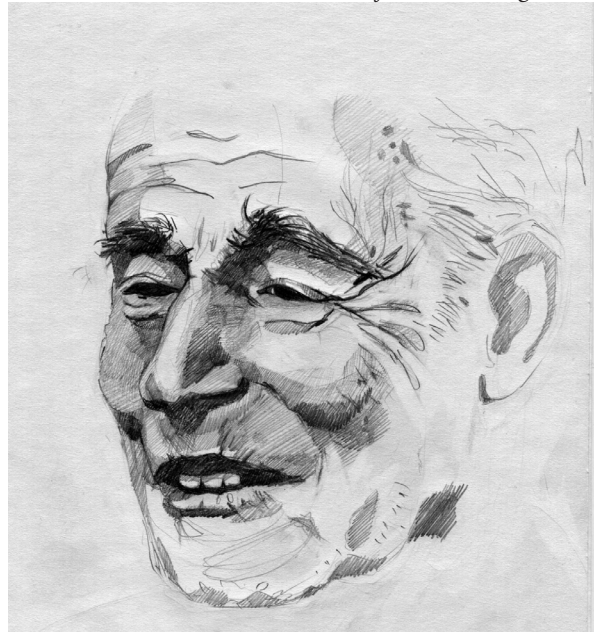
han døde kort tid etter. Hva som skjedde på selve overfarten er derimot langt mindre kjent (kanskje fordi det later til å være langt mindre sant?). Det blir fortalt at Descartes sa til besetningen på skipet at han reiste med sin datter, og at de to ikke under noen omstendigheter måtte forstyrres i sin lugar. Underveis ble imidlertid skipet utsatt for kraftig uvær, og en fra mannskapet gikk likevel for å se hvordan det sto til med Descartes' datter. Descartes var ikke til stede, og det var naturlig nok heller ikke datteren. Det sjømannen visstnok fant, var derimot en maskin – en komplisert mekanisk innretning som lignet og imiterte utseendet og bevegelsene til en ung jente på en prikk. Historien skal ha det til at sjømennene trodde at maskinmennesket var et resultat av svart magi, og at kapteinen beordret det/henne kastet over bord.

Norsk filosofiprofessor III: Næss

En av de mest myteomspunne skikkelsene i norsk åndsliv er etter alt å dømme Arne Næss, og et stort korpus av historier og anekdoter spinner seg rundt hans lekne og gemyttlige karakter. Som ved myter flest er de kildekritisk omdiskuterte, men ikke desto mindre nevneverdige.

Blant de mest kjente er trolig historiene om hans fjellklatring og notoriske fasadebestigning, da særlig hans luftige travers mellom vinduene på Niels Treschows hus idet han hadde låst seg ute fra sitt kontor i syvende etasje ved Filosofisk Institutt på Blindern. Mens Dagbladet, som hadde fått nyss om saken, fikk avslag på sitt honorartilbud for en poserende gjentagelse av opptrinnet, fikk VG på sin side bildene sine helt gratis da de senere på hans kontor simpelthen spurte professoren om hvordan han hadde gjennomført bragden. «Slik!» svarte han, og klatret ut vinduet.

Som offentlig intellektuell var han sjeldent spøkefull og uhøytidelig, og menget seg ofte med andre kulturpersonligheter av samme alen, blant andre Jens Bjørneboe. En kveld på vei til en helgetur på hytta ved Kolsås viste det seg dessverre at de begge hadde glemte å proviantere vin til den fortreffelige russiske krabbe og kaviar som var medbrakt. Med største selvfølgelighet foreslo Næss straks at de skulle se etter vin på den lokale NATO-forlegningen, hvis forpleiningsstandard skulle være mer enn tilstrekkelig for formålet. Etter en bestemt marsj til ytterporten og en nonchalant håndbevegelse til det tungt bevæpnede vaktmannskap, gav Næss anmodning til vaktposten om å finne en Mr. Fyffes som umiddelbart begjærtes for en meget viktig konferanse. Mens vakthavende pinlig måtte vedgå at sentralbordet ikke kunne finne Mr. Fyffes for øyeblikket, gav Næss tegn til å åpne stålporten så de kunne gå og lete etter

ham selv. Med samme offisiøse og kollegiale taktikk passertes også påfølgende garnison som i stram givakt smilte lykkelig til den nådige stillhet rundt sin mangelfulle personalkontroll. Da de til sist inntok hovedhuset, var det slutt. En generalmajor hadde fått øye på dem og lurte på hva i alle dager de hadde der å bestille. «En flaske vin», svarte Næss. «Vi kunne selvfølgelig eventuelt ta whisky, men i så fall ikke rug, bare skotsk...» rakk han å si før resepsjonen var fylt av væpnede styrker.

Dette var heller ikke det eneste spilloppet de to etter sigende skal ha stelt i stand. Som logisk-empiriker var Næss også særs glad i å eksperimentere med vanlige menneskers reaksjoner. En dag skal de ha møttes på Kolsåsbanen for et avtalt spill. Bjørneboe satt i vognen og ventet til den ankom Majorstuen. Da Næss omsider steg på, brøt han straks ut med høy stemme: «Huff, her er varmt. Jeg er tørst, er det noen som har et glass vann?» «Ja, her er et glass vann», svarte Bjørneboe, som trakk et fylt vannglass ut av jakken. «Du skal få det i bytte mot en skiftenøkkel.» Næss trakk så en skiftnøkkel ut av lommen. De byttet, takket hverandre og satte seg hver til sin ende av vognen uten igjen å veksle et ord på turen.

Denne utgavens bidrag kommer fra Conrad Bakka, Sigurd Nøstberg Hovd, Tomas Midttun Tobiassen og Anders Krosshavn Vik.

NOTER

¹ Et av navnene som blir brukt om underverdenens gud i gresk mytologi, bedre kjent som Hades.

² Sinding valgte da heller sin egen bror som modell. Om dette sier noe om forholdet brødrene imellom, vil vi ikke spekulere i her. Fra og med 1936 har utgaver av boken likevel vært prydet med Monrads ansikt.